

УДК 378.011.031

DOI: 10.31499/2307-4906.3.2020.219090

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Дерда Іван, народний артист України, доцент, завідувач вокальної секції кафедри музики факультету педагогіки, психології та соціальної роботи, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

ORCID: 0000-0002-1399-3879

E-mail: ulia2002@i.ua

У статті проаналізовано погляди науковців щодо особливостей розвитку професійної компетентності майбутніх педагогів-музикантів у процесі фахової підготовки. Визначено, що формування професійної компетентності передбачає всебічний, гармонійний розвиток майбутнього педагога-музиканта, який володіє не лише теоретичними знаннями, а і практичними вміннями і навичками. Окреслено перспективи подальших наукових розвідок щодо впровадження в освітній процес інноваційних технологій навчання, пошуку шляхів творчої самореалізації педагогів-музикантів з проєкцією на особистісний і професійний розвиток.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, майбутні вчителі, педагоги-музиканти, вокальна підготовка, постановка голосу, особистісний розвиток, професійна діяльність.

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER-MUSICIAN DURING THE PROFESSIONAL TRAINING

Derda Ivan, People's Artist of Ukraine, Associate Professor, Head of the Vocal Section of the Music Department, Pedagogy, Psychology and Social Work Faculty, Yuri Fedkovych Chernivtsi National University.

ORCID: 0000-0002-1399-3879

E-mail: ulia2002@i.ua

The article analyzes various interpretations of the concepts "competence", "professional competence", "teacher-musician's professional competence". The article highlights the scientists' views on the issue of future teachers-musicians' professional competence developing during professional training. It is determined that the formation of professional competence implies a comprehensive, harmonious development of the future teacher-musician who has not only theoretical knowledge but also practical skills and abilities.

The author notes that one of the most important subjects in the content of special disciplines at art faculties is voice staging. During which students master vocal techniques, singing breathing, diction, emotional and dynamic expression, stage skills, etc. The main principles in solving musical and pedagogical issues of vocal education are the harmonious development of musical and creative abilities of vocal students in the process of developing general vocal culture, comprehensive development of individual qualities of vocalists.

The study of scientific works allowed us to determine the essence of the concept of "professional

competence of the future teacher-musician”, which includes a system of theoretical and practical knowledge, skills and abilities, experience, pedagogical abilities, important personal and professional qualities to ensure the successful self-realization of the future teacher in music education.

The prospects of scientific research on the introduction of innovative learning technologies into the educational process, the search for ways of creative self-realization of experts in the art industry with an emphasis on personal and professional development have been outlined.

Keywords: *competence, professional competence, future teachers, teachers-musicians, vocal education, voice staging, personal development, professional activity.*

У сучасних умовах розвитку системи освіти, євроінтеграційних процесів, які відбуваються в суспільстві, актуалізуються проблеми підготовки сучасних педагогів, зокрема викладачів мистецьких дисциплін. Адже від їх професіоналізму і фахової компетенції залежить збереження і передача культурних та національних цінностей, формування у молоді світогляду, духовності, творчості, прагнення до саморозвитку, самореалізації та ін.

«Відповідно до запитів сучасного суспільства значно зростають вимоги до особистості вчителя мистецьких дисциплін, його здатності використовувати набутий професійний досвід у самостійній практичній художньо-творчій діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими художньо-естетичними цінностями та світоглядними позиціями, набувати вмінь володіти засобами пізнання себе та навколишнього світу» [3, с. 93]. «Концепція науково-мистецької парадигми спрямована на виховання в особистості ціннісного ставлення до дійсності загалом та мистецтва зокрема, розвиток художньої свідомості й компетентності, здатності до самореалізації, потреби в духовному самовдосконаленні у процесі сприймання та інтерпретації мистецьких творів і практичної художньої діяльності» [12, с. 81].

Аналіз праць сучасних вітчизняних науковців, присвячених проблемам формування професійної компетентності майбутніх педагогів-музикантів, засвідчує актуальність теми. Зокрема, роль музичного мистецтва у розвитку особистості розглядали А. Козир, О. Комаровська, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, О. Падалка, О. Рудницька, С. Соломаха та ін. Теоретико-методологічні аспекти професійної підготовки фахівців мистецької галузі досліджували С. Горбенко, А. Желан, А. Ковбасюк, О. Михайличенко, В. Найда, О. Овчарук, О. Олексюк, Є. Проворова, А. Растригіна, О. Ростовський, О. Отич, О. Щолокова. Проблемам розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя музики присвятили свої дослідження Л. Баземчук, О. Горбенко, Н. Остапенко, О. Олексюк, М. Томашівська та ін. На формуванні особистісних якостей і розвитку педагогічної майстерності у процесі фахової підготовки вчителя акцентували увагу у своїх дослідженнях І. Бех, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Лаврінченко, Н. Ничкало, Г. Філіпчук та ін.

Мета та завдання статті полягають у визначенні особливостей розвитку професійної компетентності майбутнього педагога-музиканта у процесі фахової підготовки.

Узагальнюючи визначення сутності поняття «компетентність», зазначимо, що у його трактуванні спостерігається певна неоднозначність. В енциклопедичних і словникових джерелах знаходимо різні визначення цього поняття, які розкривають його сутність.

Зокрема у енциклопедичному словнику «Освіта дорослих» компетентність

тракується як «динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою/навчальною програмою» [15, с. 192].

Деякі визначення поняття «компетентність» надає словник базових понять з курсу «Педагогіка»: «1) знання, досвід у тій або іншій галузі; 2) інтегральний прояв професіоналізму, у якому об'єднуються елементи професійної та загальної культури, досвіду, стаж педагогічної діяльності та педагогічної творчості; 3) інтегрована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, уміння, ставлення, поведінкові реакції» [18, с. 40].

У словнику-госларії «Інноваційні технології навчання» поняття компетентність розглядається як «здатність застосовувати знання і вміння, виражається в готовності до здійснення певної діяльності в конкретних професійних ситуаціях. Компетентність проявляється в особистісно-орієнтованій діяльності і характеризує здатність людини (фахівця) реалізовувати свій людський потенціал для професійної діяльності» [8, с. 71].

Н. Бібік доводить, що «компетентність у навчанні молода людина набуває не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо» [5, с. 408].

Поняття «компетентність», на думку Л. Беземчук, «наближене за значенням до понять “професіоналізм” і “педагогічна майстерність”, які розглядаються іноді як сукупність певних якостей особистості вчителя, що зумовлюється високим рівнем його психолого-педагогічної підготовленості, здатністю оптимально вирішувати педагогічні завдання навчання, виховання й розвитку учнів» [1, с. 12].

В. Лозова розглядає компетентність як «якісну характеристику суб'єкта, набуту у процесі професійного навчання. Поступове трансформування цієї якості у професіоналізм відбувається у процесі самостійної роботи і характеризується високою майстерністю, глибоким оволодінням професією, умінням творчо використовувати засвоєну в процесі навчання інформацію» [10, с. 3].

На думку Г. Селевко, «компетентність це інтегральна якість особистості, що виявляється в загальній здатності та готовності до діяльності, яка базується на знаннях і досвіді, здобутих у процесі навчання і соціалізації й орієнтованих на самостійну й успішну участь у діяльності» [17, с. 139].

Досить неоднозначними є тлумачення науковців щодо визначення сутності поняття «професійна компетентність педагога». Сучасні науковці трактують професійну компетентність як:

- «не лише кваліфікацію, визначену системою набутих знань, умінь і навичок, а й базові особистості якості, а також універсальні вміння й здібності, які характеризуються ширшою сферою застосування і визначаються як ключові» (О. Олексюк) [14, с. 113].
- «здатність до виконання педагогічної діяльності на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь, досвіду, цінностей і значущих особистісних якостей, міру й основний критерій відповідності її вимогам» (І. Драч) [4].
- «інтеграція знань, умінь, навичок, емоційно-ціннісного ставлення та розгорнутої рефлексії, що сприяє якісному, творчому виконанню професійної діяльності (В. Єгорова)» [6, с. 63–64].

Отже, узагальнюючи положення науковців щодо визначення сутності поняття «професійна компетентність», маємо зазначити, що це структурне поняття, яке включає систему професійних знань, умінь, досвіду, педагогічних здібностей, наявність важливих особистісних і професійних якостей, спрямованих на забезпечення якісного результату педагогічної діяльності.

Розвиток професійної компетентності педагогів-музикантів у процесі фахової підготовки має свої особливості, що пов'язано з творчістю, емоційною і почуттєвою сферою, вокально-виконавською культурою, передбачає творчу взаємодію викладача і студента. У цьому контексті суголосним є твердження Е. Макарової про те, що «професійна компетентність майбутнього вчителя музики передбачає здатність до глибокого осягнення змісту музики, виявлення власного ставлення до її художніх образів, технічно досконалого та артистичного втілення вокального твору в реальному звучанні. Педагогічні дії, що сприятимуть формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців на заняттях з постановки голосу потрібно спрямовувати на підвищення технічної майстерності: на прагнення до вдосконалення набутих професійних знань, розвиток пізнавального інтересу» [11, с. 145].

М. Ільязова досліджуючи поняття «професійна компетентність вчителя музики» зазначає, що «під компетентністю розуміється така якість педагогічної діяльності, що охоплює теоретичну, практичну і особистісну готовність педагога-музиканта до здійснення ефективної професійної діяльності, а також цілий ряд компонентів, що мають позапрофесійний або надпрофесійний характер» [7, с. 28–31].

Розглядаючи професійну компетентність майбутніх учителів музики як педагогічний феномен, Гаврілова Л. зазначає, що «у трактуванні поняття професійної компетентності майбутніх учителів музики слід урахувати вимоги сучасного інформаційного суспільства й тенденції інформатизації освіти». На думку автора, «професійна компетентність майбутнього учителя музики – це інтегральна якість особистості, специфіка якої полягає в поєднанні психолого-педагогічної, фахово-музичної та інформаційно-комунікаційної компетентностей; сформованість цієї компетентності засвідчує практичну готовність до здійснення музично-педагогічної діяльності в школі» [2, с. 79].

Н. Остапенко вважає, що «професійну компетентність учителя музики складають фахові музичні компетенції, які є сукупністю базових музичних знань, сформованих умінь і навичок музикування (виконавства), досвіду оцінної діяльності та досвіду музично-творчої діяльності, що зумовлює успішну самореалізацію майбутнього вчителя в музично-освітній діяльності». Авторка також зазначає, що «набуття фахових музичних компетенцій сприяє вдосконаленню інших предметних компетенцій і розширює професійні можливості студентів». До таких компетенцій вона відносить:

- «когнітивно-перцептивні (набуття фахових знань – музично-теоретичних, методичних), що є теоретичною і методичною основою ефективної діяльності вчителя музики;
- практично-виконавські (застосування навичок гри на музичних інструментах, сукупність музично-естетичного досвіду, музично-виконавських умінь: вокально-мовленнєвих, ритмічно-рухових, інструментальних), що зумовлюють практичну реалізацію технологічного арсеналу в процесі навчання;
- творчі (інтерпретації, імпровізації, проектувальні вміння, творча самостійність,

- створення мелодій, ритмічних та музичних супроводів);
- ціннісно-орієнтаційні (формування ціннісних орієнтацій, смаків, ідеалів, мотивів)» [16, с. 54].

Актуалізуючи необхідність модернізації змісту фахової підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін, О. Щолокова акцентує увагу на тому, що «у професійній підготовці вчителів мистецьких дисциплін можна виділити такі аспекти фахової підготовки:

- стимуляція емоційного розвитку і художнього мислення, активізація творчого потенціалу через засвоєння різних видів художньої діяльності;
- створення умов для широкої базової освіти, що дозволяє досить швидко переключатися на суміжні галузі професійної діяльності;
- оволодіння системою поглядів, у відповідності з якими професійні знання спрямовуються на формування моральних якостей, особистісної культури, художньої свідомості» [20, с. 9–13].

Отже, формування професійної компетентності майбутнього педагога-музиканта у процесі фахової підготовки передбачає всебічний, гармонійний розвиток майбутнього педагога-музиканта, який володіє не лише теоретичними знаннями, а і практичними вміннями та навичками, які дозволяють на високому рівні здійснювати професійну діяльність.

Формування професійних якостей майбутнього педагога-музиканта відбувається у процесі фахового навчання у закладі вищої освіти. Одним із важливих предметів у змісті спеціальних дисциплін на мистецьких факультетах є постановка голосу, під час якої студенти мають оволодіти прийомами вокальної техніки, основами співацького дихання, правильною позицією голосового звучання, артикуляцією, дикцією, емоційно-динамічною виразністю, сценічною майстерністю та ін.

Зокрема, Е. Макарова зазначає, що «професійна вокальна підготовка майбутнього фахівця музичної освіти в руслі сучасних тенденцій охоплює процес оволодіння студентами інноваційними технологіями навчання та виховання, спеціальними знаннями, вміннями, навичками для повноцінного включення їх у професійно-вольові стосунки, знаннями прийомів творчої адаптації до змісту та структури професійної діяльності, а також розвиток кожного студента, підвищення індивідуального потенціалу та креативних можливостей майбутнього вчителя музики» [11, с. 144].

На думку О. Горбенко, «вокальне навчання є однією з основних виконавських та практичних дисциплін фахового циклу у процесі підготовки майбутніх учителів музики». Вчена вважає, що «вокальна підготовка спрямована на пристосування голосового апарату студентів до професійного співу і цей процес ґрунтується на розвитку стійких вокальних умінь і навичок, які формуються на основі оволодіння механізмами «постановки голосу». Основними принципами, які вирішують музично-педагогічні завдання вокального навчання, є гармонійний розвиток музично-творчих здібностей студентів-вокалістів у процесі розвитку загальної вокальної культури, всебічний розвиток індивідуальних якостей вокалістів, їх самостійності та творчої активності. Вокальна підготовка майбутніх учителів музики спрямована на виховання високих духовних художньо-естетичних потреб особистості студента, формування компетентності студентів у процесі співацької діяльності та виховання відповідального і свідомого ставлення до обраної професії» [3, с. 94].

М. Колос доводить, що «основними принципами, які вирішують музично-педагогічні завдання вокального навчання є гармонійний розвиток музично-творчих здібностей студентів-вокалістів у процесі розвитку загальної вокальної культури, всебічний розвиток індивідуальних якостей вокалістів, їх самостійності та творчої активності». Автор також зазначає, що «вокальна підготовка майбутніх учителів музики спрямована на виховання високих духовних художньо-естетичних потреб особистості студента, формування компетентності студентів у процесі співацької діяльності та виховання відповідального і свідомого ставлення до обраної професії. Процес навчання співу – це взаємодія студента, у якого у процесі оволодіння вокальною компетентністю формуються особистісні якості, і викладача, який користується у своїй діяльності метою музичного розвитку й виховання» [9].

Отже, на заняттях з постановки голосу студенти мають оволодіти:

- вокально-технічними навичками (інтонація, співацьке дихання, атака і опора звуку, дикція, артикуляція, рівний діапазон та ін.);
- художньо-виконавськими навичками (стильова і жанрова інтерпретація вокальних творів, художнє виконання, відтворення емоційного змісту, сценічна майстерність);
- вмінням підбору вокальних вправ, репертуару вокальних творів, який сприятиме формуванню музичної культури і ціннісних орієнтацій у сфері вокального мистецтва;
- методикою вокального навчання, спрямованого на передачу досвіду вокальної майстерності, вокальних знань, вмінь і навичок.

«В процесі фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів вивчення предмету “Постановка голосу” узагальнює і поглиблює мистецтвознавчу, культурологічну й естетичну компетенцію студентів, дає їм знання про найвизначніші зразки всесвітнього вокального мистецтва, сприяє формуванню гуманістичної спрямованості студента, здатного брати участь у діалозі культур, розвиває його творчі здібності. Педагогічні дії, що сприятимуть формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців на заняттях з постановки голосу потрібно спрямовувати на підвищення технічної майстерності: на прагнення до вдосконалення набутих професійних знань, розвиток пізнавального інтересу» [11, с. 143–145].

Студіювання наукових праць уможливило уточнення сутності поняття «професійна компетентність майбутнього педагога-музиканта» як структурного поняття, яке включає систему теоретичних і практичних знань, умінь і навичок, досвіду, педагогічних здібностей, наявність важливих особистісних і професійних якостей, які забезпечують успішну самореалізацію майбутнього педагога в музично-освітній діяльності, спрямованій на виховання високих духовних художньо-естетичних потреб особистості, формування ціннісного ставлення до культури і мистецтва.

Враховуючи актуальність і важливість досліджуваної проблеми, вважаємо, що перспективою подальших наукових розвідок має стати науково-теоретичне осмислення можливостей впровадження в освітній процес інноваційних технологій навчання, пошуку шляхів творчої самореалізації педагогів-музикантів з проєкцією на особистісний і професійний розвиток. Перспективним, на нашу думку, може бути вивчення зарубіжного досвіду професійної підготовки фахівців мистецької галузі, що дозволить розвиватися вітчизняній педагогічній освіті з урахуванням кращих вітчизняних і зарубіжних традицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беземчук Л. В. Забезпечення професійної компетентності майбутнього вчителя музики в умовах магістратури. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2012. Вип. 37. С. 11–20. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2648/1/>.
2. Гаврілова Л. Г. Професійна компетентність майбутніх учителів музики як педагогічний феномен. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. 2(77). С. 71–82.
3. Горбенко О. Музично-виконавська компетентність майбутнього вчителя музики як педагогічна проблема. *Наукові записки. Вип. 101. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. С. 92–100.
4. Драч І. І. Основні підходи до визначення професійної компетентності педагога. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2012_32_4
5. Енциклопедія освіти. Академія пед. наук України / голов. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008.
6. Єгорова В. В. Розвиток ключових компетентностей науково-педагогічних працівників у системі методичної роботи вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Ніжин, 2011. 192 с.
7. Ільязова М. Д. Компетентність, компетенція, кваліфікація – основні напрямки сучасних досліджень. *Наукові дослідження в освіті*. 2008. № 1. С. 28–31.
8. Кадемія М. Ю., Ткаченко Т. В., Євсюкова Л. С. Інноваційні технології навчання: словник-госарій. Львів: Сполом, 2011. 71 с.
9. Колос М. Методичні аспекти вокальної підготовки майбутнього вчителя музики. *Гуманітарний вісник*. 2015. № 36. URL: http://gvpdpu_2015_36_9.pdf (дата звернення: 25.04.2020).
10. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів. *Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф.* Харків: ОВС, 2002. С. 3–8.
11. Макарова Е. В. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики на заняттях з постановки голосу. *Неперервна музична освіта: теорія і методика*. 2012. С. 143–145. URL: <http://187530-416697-1-SM.pdf> (дата звернення: 14.04.2020).
12. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. Київ: Промінь, 2006. 432 с.
13. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І. І. Бабин, Я. Я. Болубаш, А. А. Гармаш та ін.; за ред. Д. В. Табачника, В. Г. Кременя. К.: Плеяди, 2011.
14. Олексюк О. М., Кондратенко Г. Г., Ляшенко О. Д. Вступ до спеціальності: навч. посіб. К., 2011. С. 102–117.
15. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / ред. В. Г. Кремень, Ю. В. Ковбасюк. К.: Основа, 2014. 192 с.
16. Остапенко Н. І. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 53–57.
17. Селевко Г. Компетентности и их классификация. *Народное образование*. 2004. № 4. С. 138–143.
18. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. 2-ге вид., доп. і перероб. / уклад. О. Є. Антонова. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. 2014. 100 с.
19. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / авт. кол.: Є. Р. Чернишова, Н. В. Гузій, В. П. Ляхоцький та ін.; за наук. ред. Є. Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». К.: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». 2014. 230 с.
20. Щолокова О. П. Філософські засади мистецької освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 7(12). С. 9–13. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/5728>

REFERENCES

1. Bezemchuk, L. V. (2012). Zabezpechennia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzyky v umovakh mahistratury. *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty, issue 37, 11–20*. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2648/1/> [in Ukrainian].

2. Havrilova, L. H. (2017). Profesiina kompetentnist maibutnykh uchyteliv muzyky yak pedahohichnyi fenomen. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 2(77), 71–82 [in Ukrainian].
3. Horbenko, O. (2011). Muzychno-vykonavska kompetentnist maibutnoho vchytelia muzyky yak pedahohichna problema. *Naukovi zapysky, issue 101, ser. Pedahohichni nauky*, 92–100 [in Ukrainian].
4. Drach, I. I. (2012). Osnovni pidkhody do vyznachennia profesiinoi kompetentnosti pedahoha. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2012_32_4 [in Ukrainian].
5. Entsyklopediia osvity. (2008). Akademiia ped. nauk Ukrainy. V.H. Kremen (Ed.). K.: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
6. Yehorova, V. V. (2011). Rozvytok kliuchovykh kompetentnosti naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv u systemi metodychnoi roboty vyshchoho navchalnoho zakladu. *Candidate's thesis*. Nizhyn [in Ukrainian].
7. Iliazova, M. D. (2008). Kompetentnist, kompetentsiia, kvalifikatsiia – osnovni napriamky suchasnykh doslidzen. *Naukovi doslidzhennia v osviti, 1*, 28–31 [in Ukrainian].
8. Kademiia M. Yu., Tkachenko T. V., Yevsiukova L. S. (2011). Innovatsiini tekhnolohii navchannia: slovnyk-hlosarii. Lviv: Spolom, 71 s. [in Ukrainian].
9. Kolos, M. (2015). Metodychni aspekty vokalnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzyky. *Humanitarnyi visnyk, issue 36*. URL: http://gvdpdpu_2015_36_9.pdf [in Ukrainian].
10. Lozova, V. I. (2002). Formuvannia pedahohichnoi kompetentnosti vykladachiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. *Pedahohichna pidhotovka vykladachiv vyshchykh navchalnykh zakladiv: Proceedings of the Scientific and Practical Conference*. Kharkiv: OVS, 3–8 [in Ukrainian].
11. Makarova, E. V. (2012). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzyky na zaniattiakh z postanovky holosu. *Neperervna muzychna osvita: teoriia i metodyka, 143–145*. URL: <http://187530-416697-1-SM.pdf> [in Ukrainian].
12. Masol, L. M. (2006). Zahalna mystetska osvita: teoriia i praktyka. Kyiv: Promin [in Ukrainian].
13. Natsionalnyi osvittii hlosarii: vyshcha osvita. (2011). D. V. Tabachnyka, V. H. Kremenia (Eds.). K.: Pleiady [in Ukrainian].
14. Oleksiuk, O. M., Kondratenko, H. H., Liashenko, O. D. (2011). Vstup do spetsialnosti. K. [in Ukrainian].
15. Osvita doroslykh: entsyklopedychnyi slovnyk. V. H. Kremen, Yu. V. Kovbasiuk (Eds.). K.: Osnova, 2014. 192 s. [in Ukrainian].
16. Ostapenko, N. I. (2015). Kompetentnisnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia, ser. Psykholoho-pedahohichni nauky, 2*, 53–57 [in Ukrainian].
17. Selevko, H. (2004). Kompetentnosty y ykh klasyfykatsiia. *Narodnoe obrazovanye, 4*, 138–143 [in Russian].
18. Slovnyk bazovykh poniat z kursu «Pedahohika». (2014). O. Ye. Antonova (Ed.). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
19. Terminolohichni slovnyk z osnov pidhotovky naukovykh ta naukovo-pedahohichnykh kadriiv pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity. (2014). Ye. R. Chernyshovoi (Ed.). K.: DVNZ «Universytet menedzhmentu osvity» [in Ukrainian].
20. Shcholokova, O. P. (2009). Filosofski zasady mystetskoi osvity. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 14: Teoriia i metodyka mystetskoi osvity*. K.: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 7(12), 9–13. URL: <http://enquir.npu.edu.ua/handle/123456789/5728> [in Ukrainian].